

OSMANLI DÖNEMİ KADIN DERGİLERİ WOMEN'S MAGAZINES IN THE OTTOMAN PERIOD

Selda MALKOÇ*
Duygu VEFİKULUÇAY YILMAZ**

Öz

Osmanlı'da kadınlar kendilerini ilk kez basın yoluyla ifade etmiş ve seslerini duyurmuşlardır. Kadınların bilinçlenmesi, toplumda hak ettikleri değerin verilmesi amacıyla süreli yayınlar çıkarılmıştır. Kadın dergileri Tanzimat'la başlayan modernleşme ve yenileşme sürecinde kadın konusunda yaşanan sosyal ve kültürel gelişmelerin aynası gibidir. II. Meşrutiyet Dönemi, kadın hareketleri açısından önemli atılımların hayata geçirildiği dönemdir. Türk kadınının kimlik edinme ve cemiyet hayatında sesini duyurma çabası basın dünyasında ciddi gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Kadın dergileri de bu gelişmelerin sonucu olarak kadınların seslerini duyurdukları çalışmaların başında gelmektedir. Osmanlı'da kadın örgütlenmelerinin başlamasıyla birlikte 40'ın üzerinde dergi yayınlanmış, kadınların içinde buldukları durum eleştirilip, Avrupa'daki feminist hareket hakkında bilgi verilmiştir. Kadın dergilerinin bariz özellikleri arasında dergi kurucularının erkek olması (Şukufeza hariç) sürece ait bir ipucu niteliğindedir. Basın dünyasında kadının kendini kendi dilinden anlatmasını hedefleyen kadın dergi ve gazeteleri (1869-1920) Kurtuluş Savaşı'nın başlamasıyla yerini Mili Mücadele'ye bırakmış, süreçte kadınların mitinglerde katkıları gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kadın Dergisi, Osmanlı Dönemi, Kadın Kimliği.

Abstract

In the Ottoman period, women expressed themselves first through the press and made their voices heard. Periodicals have been issued intended for raising the awareness of women and for ensuring that society gives the woman the value that they deserve. Women's magazines are like the mirror of the social and cultural developments in the woman issue during the process of modernization and innovation which started with Tanzimat. The second constitutional era is the period during which important breakthroughs have been realized in terms of women's movement. Turkish women's efforts to gain identity and make their voice heard in the life of the society has brought serious developments in the press world. As a result of these developments, women's magazines happened to be among the leading the endeavors through which women made their voices heard. With the start of the establishment of women's organizations in the Ottoman Empire, more than 40 magazines were published. In these magazines, the situation of women was criticized and information was given about the feminist movement in Europe. Among the apparent features of women's magazines, the fact that the founders of magazines are men (except for Şukufeza), is some kind of a hint with regard to the process. In the press world, women's magazines and newspapers (1869-1920), which were intended for making women express themselves from their own language, were replaced by the national struggle after the beginning of the War of Independence. During the process, women's contributions were observed in the rallies.

Keywords: Women's Magazine, Ottoman Period, Women's Identity.

1. GİRİŞ

Osmanlı döneminde yenilik hareketleri III. Selim'e kadar uzanmaktadır. Siyasi ve askeri alanda yapılmaya başlanan yenilikler, Batıyla kültürel etkileşimleri de beraberinde getirmiştir. Batılılaşma cereyanı Tanzimat devrinde hız kazanmış, her alanda Osmanlı toplumunu etkilemeye başlamıştır. Toplumsal hayattaki birtakım değişikliklerin kadın ve aile hayatına da yansması uzun sürmemiştir. Kadın ve kadının eğitimi, kadının cemiyet ve aile hayatındaki yeri konusu gündeme gelmiş, kadınların sosyal hayata katılmaları doğrultusunda çeşitli çalışmalar yapılmıştır.

Kadın konusuna dönemin sanatçıları ilgisiz kalmamış, kadın sorunlarına eserlerinde yer vermiş; kadını, toplumun gelişmişlik seviyesini gösteren temel etken olarak görmüşlerdir. Kadınlara miras ve evlilik konularında eşit haklar tanınırken eğitim alanında da ciddi değişimlere gidilmiş, kadın eğitiminde resmi düzenlemeler yapılmış, kadın erkek bütün Osmanlı toplumu, ilkökul eğitimi almaya zorunlu kılınmıştır. II. Meşrutiyet'in getirdiği özgürlük ortamı, kadının toplum hayatında önemli roller üstlenmesini sağlamış,

* Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Araştırmaları Anabilim Dalı.

** Doç. Dr., Mersin Üniversitesi Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi.

kadınlar seslerini duyurmak için uygun ortamı bu dönemde bulmuşlardır. İstanbul rüştiyelerinde kızların sayısı artmış, ardından kızlara üniversite yolunu açan İnas Darülfünun'u hizmete girmiştir.

Kadınlar aldıkları eğitim sayesinde eğitim alanında statü kazanmışlar ve bu statü sayesinde artık toplum hayatına aktif olarak katılma yoluna gitmişlerdir. Çeşitli amaçlarla kadınlar tarafından dernekler kurulmuş; bu dernekler, kadınların sosyal hayatta konumlarını yükseltmeyi ve hangi dinden ve statüden olursa olsun kadınların tek yürek olmalarını sağlamıştır. Osmanlı toplumunda eğitilmiş kadınların artması, onların basın hayatında da kendilerini göstermelerine olanak sağlamıştır. Kadın dergileri de bu amaçla çıkarılmış; ilim, kültür ve eğitim alanındaki boşluk dergilerle doldurulmaya çalışılmıştır.

2. Osmanlı Dönemi Kadın Dergiciliği

Kadın dernek ve cemiyetleri Osmanlı döneminde kadın hareketinden bahsedildiğinde akla gelen ilk kurumlardan olmuşlardır. Ancak Osmanlı döneminde kadın hareketi yani "Osmanlı Hareket-i Nisvanı" (Zihnioğlu, 2003, 2) ve Osmanlı dönemi feminist hareketi, dernek ve cemiyetler dışında yazın alanında ve özellikle de kadın gazete ve dergilerde seslerini duyurmaya çalışmışlardır.

Osmanlı döneminde kadınların seslerini duyurma adına, var olduklarını ispatlama adına yaptıkları her eylem hemen hemen tüm kadın çalışmalarında feminist düşünce perspektifinde ele alınmıştır. Bu derlemede kadın dergilerinden bahsederken, söz konusu dergilerin çıkış amacının feminist doğrultuda kadının kimlik savaşı vermeye yönelik olduğu temel düşüncesinden hareket edilmiştir.

Yaprak Zihnioğlu, feminizmi iki dalgaya ayırır, Osmanlı döneminde feminist hareketlerini imzasız kadın mektuplarının yayımladığı yıl olan 1868'den Türk Kadın Birliği'nin fes edildiği 1935 yılına kadar olan dönemi "I Dalga Feminizmi" olarak adlandırmış, 1935'ten 1980 yılına kadar olan dönemi de "II. Dalga feminizmi" olarak adlandırmıştır. I. Dalga Feminizm döneminde kadın yazınının ortaya çıkışının iki ekseninde gerçekleştiğini söylemektedir: Daha çok erkeklerin oluşturduğu matbuat ve edebiyat alanında kendilerini kanıtlamaya çalışmışlardır. Bunun dışında da kadın okurlara hitap eden kadın dergilerinde kendilerini göstermişlerdir (Zihnioğlu, 2003, 20).

Osmanlı basın hayatında kadının yer edinmesi Tanzimat dönemine dayanmaktadır. Kadınlara yönelik çıkarılan ilk süreli yayın 1868'de Terakki Gazetesi'nin eki olarak çıkmaya başlayan "Muhadderat (İslam Kadınları)"dır. Pazar günleri çıkan Muhadderat'ta Rabia imzasıyla çıkan bir yazıda "Biz de insan değil miyiz?" sorusunun yanında şu satırlar yer almaktadır: "Şurasını iyi bilmek gerekir ki, ne erkekler kadınlara hizmetkâr, ne de kadınlar erkeklere cariye olmak için yaratılmıştır" (Altındal, 1994, 182).

Osmanlı'da sadece kadın yazarlardan oluşan pek çok sayıda gazete vergi yayımlanmıştır. Sözü edilen gazete ve dergilerin ana amacı Türk kadınına eğitim ve bu kadınların eğitim seviyelerini yükselterek toplum içerisindeki haklarını savunabilmelerini sağlamak olmuştur. Basında kadınlara ait imzalara dönemin gazetelerinde, bazı gazetelerin çıkarmış oldukları kadınlara yönelik sayfalarında ve eklerinde özellikle kadın dergilerinde rastlamak mümkündür. Kadın dergileri toplumun her kesiminden kadının yazmadaki çekingenliğini gidermede, kadınların isteklerini iletmede önemli bir işleve sahip olmuştur (Çakır, 1994, 22-23).

Osmanlı dönemindeki kadın dergilerinin incelendiği bu derlemede aşağıdaki kadın dergileri ele alınmıştır:

2.1. Terakki Muhadderat: Yayın tarihi açısından ilk kadın dergisi olarak nitelendirilmiştir. Terakki Gazetesinin eki olarak 1869'da İstanbul'da "Muhadderat için gazetedir" alt başlığıyla haftalık olarak 48 sayı çıkmıştır. Muhadderat kapalı, örtülü, namuslu müslüman kadını anlamına gelmektedir. Terakki Muhadderat'ta içerik ve ifade tarzına göre dönemi ve kadının konumunu eleştiren, çoğu başlıksız yazılan kadın mektupları ve varaklar önemli bir yer tutmuştur (Çakır, 1996, 24). Dergide Batı'daki feminist hareketle ilgili bilgiler verilmiş, kadınların eğitim alması gerekliliği üstünde durulmuştur. Kadın hakları ve seçimden söz eden ilk gazetedir (Doğramacı, 1982, 85).

2.2. Ayine: Selanik'te Kasım 1875'de haftalık olarak yayın hayatına başlamıştır. Her hafta pazar günleri toplamda 30 sayı olarak çıkmıştır. Sahib-i imtiyaz Vekili: Mahmut Hamdi'dir. Aile hayatının önemine, eşlerin tutumları ve görevlerine, çocuk terbiyesi ve sağlığı gibi konulara yer verilmiştir. Kısacası içinde bulunduğu dönemin aile kavramıyla örtüşen nitelikte yayım yapan süreli bir yayım olarak sürdürmüştür. Hedef kitle olarak kadınlar ve çocuklar alınmıştır (Kurnaz, 1991, 42).

2.3. Vakit Yahut Mürebbi-i Muhadderat: Kadınlara yönelik hazırlanan dergi 1875 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. Haftalık olarak yayımlanmıştır. Yazılar genellikle imzasız olarak yayınlanmıştır. Muharriri Celaleddin'dir. Dergiyi yayın ilkesini kadınlarla ilgili yararlı konulardan bahseden bir gazete olarak tanımlamış ve aynen şu şekilde ifade etmiştir: "Kadınlara dair nafi şeylerden bahseder" (Çakır, 1994, 25).

2.4. Aile: "Aileye, yani kadınlara çocuklara ve ev işlerine müteallik mebahis-i mütenevviayı cami mecmuadır" ibaresiyle 1880'de yayınlanmıştır. Dergi kadınları pek çok konuda bilgilendirmeye çalışmış, dergide yayınlanan yazılarda imza yoktur; ancak yazıların hepsi Şemseddin S-Samî'nin kaleminden çıkmaktadır (Çakır, 1994, 25).

2.5. İnsaniyet: Mahmud Celeleddin tarafından 1883 yılında aylık olarak çıkarılmaya başlanmıştır. Kadınları aydınlatmayı ilke edinmiştir. Kadınların haklarını korumak amacıyla çıkarılmıştır. İçinde ansiklopedik bilgilerin yanında yıldız sistemleri ve takvimde bulunmaktadır. Ayrıca bu konular dışında kadınlar, "Lisan-ı Aşina Bir Hanım", "İki Okumuş Hanımlar", "Mektepli Kız" türünden imzalarla dergiye mektuplar yollamışlardır (Çakır, 1994, 25). Yazarları arasında erkeklerin de bulunduğu gazetede okumuş kadınların yazılarına daha sık rastlanmıştır (Mutlu, 2009, 31).

2.6. Hanımlar: 1883 yılında İstanbul'da aylık olarak çıkmaya başlamıştır. Muharriri Cafer'dir. Ev idaresi, edebi yazılar, takvim sistemleri, takvim gibi bilgilerin yanında yabancı dil bilmenin kadın için önemli olduğu vurgulanmıştır. Dergide yayınlanan yazılarda kadın imzaları artmıştır. Ayrıca evlilik konusunun işlendiği üç perdelik bir piyes de yayınlanmıştır (Çakır, 1994, 26). Pek çok genç ve yaşlı kadın dergiye mektuplar göndererek dergiyi desteklediklerini kanıtlamışlardır (Mutlu, 2009, 31).

2.7. Şükufezar: Çiçek bahçesi anlamına gelen Şükufezar 1883 yılında yayın hayatına başlamıştır. Kadınların çıkarmış olduğu ve sahibi kadın olan ilk yayındır. 1886 yılında on beş günde bir yayınlanmıştır. Küçük bir dergidir. Kütüphanelerde en çok ilk beş sayısı bulunmaktadır (Demirdirek, 1993, 15). İmtiyaz sahibi Arife'dir. Bizzat kadınlar tarafından çıkarılan ilk dergidir (Kurnaz, 2011, 87). Dergi amaçlarını feminen bir yaklaşımla açıklamış olup, kadınların erkeklerin gerisinde kaldığını ve erkeklerin kadınları zekâ seviyesi olarak kendilerinden daha geride gördüklerini, bu yüzden derginin asıl amacının bu ayrımcılığı ortadan kaldırmak üzere çalışmalar yapmak olduğunu ifade etmişlerdir. Dergide yazan kadınlar baba ve eş isimleri ile değil kendi isimleri ile yazılar yazmışlardır. (Mutlu, 2009, 32).

Derginin ilk sayısında yayın ilkesi şu şekilde ifade edilmiştir: "Biz ki saçı uzun, aklı kısa, diye erkeklerin alayına hedef olmuş bir taifeyiz. Bunun aksini ispat etmeye çalışacağız. Erkekliği kadınlığa, kadınlığı erkekliğe tercih etmeyerek çalışma ve gayret yolunda olacağız" (Kurnaz, 1991, 41).

2.8. Mürüvvet: "Mürüvvet" adlı gazetenin kadınlar için hazırlanmış yan yayını olarak bilinmektedir. Derginin en önemli özelliği dergide yayımlanacak yazıların konu başlıklarına göre ilk kez bu dergide ayrılmasıdır. Dergi Abdülhamit'in desteğini almıştır. Kadınların eğitimine önem vermiştir. Kadınların kültür düzeylerinin artması için çalışmalar yapmış ve kadınları dünya kadınlarından haberdar etmiştir. Leyla Saz, Fitnat Hanım, Nigâr Bint-i Osman gibi edebiyatçı kadınlara rastlanmıştır. Şair Nigâr Bint-i Osman'ın ilk şiiri burada yayınlanmıştır (Çakır, 1994, 27).

2.9. Parça Bohçası: 1889 yılında Hatice Semiha ve Rebia Kamile tarafından çıkarılmıştır Dergide ev işleri, ev düzeni, çocuk bakımı, aşçılık, pastacılık gibi konular işlenmiştir (Dergi tek sayı yayınlanmış olup program ve önsöz nüshası vardır. Dergideki imzalar iki şiiri bulunan Nigâr Bint- Osman'a ve "Kızların Talim ve Terbiyesi" başlıklı makaleleri ile Cemaliye ve Fahriye'ye aittir (Çakır, 1994, 27).

2.10. Hanımlara Mahsus Gazete: 1 Ağustos 1895'te yayın hayatına başlamıştır. Başyazarı ve yayın kadrosunun tamamına yakını kadındır. Derginin sahibi İbn'ül Hakkı Mehmet Tahir'dir. Gazetenin en önemli özelliği 1895-1908 yılları arasında 13 yıl toplamda 604 sayı ile en uzun süreli yayımlanan kadın dergisi olmasıdır. Derginin ilk sayısında yayın amacı açıklanmış, "Nesil Yetiştiriciliği" rolü kaynaklı kadınların da geliştirilmesi, yükseltilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Gazete haftada iki gün sekiz sayfa olarak yayınlanmıştır. 1-200 sayılar arasında bir kısmı resimli olarak ilaveler vermiştir. Resimli olan gazete hanımlar tarafından çok rağbet görmüştür. Bunu da gazeteye gelen mektuplardan anlamak mümkündür (Çakır, 1994, 27).

2.11. Âlem-i Nisvan: Kırım'da 1906 yılında yayımlanan Tercüman gazetesinin eki olarak çıkmıştır. Gazetenin sahibi İsmail Gasprenski'dir. Daha önce yayımlanan kadın dergileri gibi kadınların yazdığı mektuplara yer vermiştir. Kafkasya'da yaşayan Müslüman kadınlara yönelik çıkarılmıştır. Bu dergide kadınların yaşadıkları kötü koşullar betimlenmiş ve bunlara çözüm önerileri sunulmuştur (Çakır, 1994, 32).

2.12. Demet: 17 Eylül 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanından sonra haftalık olarak çıkarılan ve yedi sayı yayınlanan ilk kadın dergisidir. Bu derginin uzun olmayışının sebebi kadınların okumaya ve kadın dergilerine karşı ilgisizliğidir (Aşa, 1992, 968-978). Her sayıda çeşitli türlerde 15 yazı içinde iki üç kadın yazısı vardır. İmtiyaz sahibi Hakkı Bey, başyazarı ise Celal Sahir'dir. Derginin kadın yazarları: Nigâr Bint-i Osman, Jülide, Ulviye, Şiven Peride Ruhsan Revvane, İsmet Hakkı Hanım, Halide Salih ve Selanik'ten gönderdikleri çevirileri ile Kırmızı Beyaz Kulübü kurucularıdır (Çakır, 1994, 33).

2.13. Mehasin: Demet dergisinde çıkarılacağı duyurulan “Mehasin” güzellikler anlamına gelen dergi 1908 yılında Mehmet Rauf ve Asaf Muammer tarafından aylık olarak çıkarılmıştır. İlk renkli ve resimli kadın dergisidir. Dergide kadınlar için düzenlenmiş konferans metinleri de yayınlanmıştır. Dergiyi çıkaran erkekler, kadın yazarların yazılarının dergide daha çok yer alması gerektiğini söylemişlerdir. Mehasin’in kadın yazarları; İsmet Hakkı Hanım, Zöhre Hanım, Evliyazade Makbule, Halide Salih, Zekiye Hanım, Ruhsan Nevvare, Fatma Münire, Hayriye Melek Hunç gibi yazarlardır (Demirdirek, 1993, 33).

2.14. Kadın (Selanik): 26 Ekim 1908 - 7 Haziran 1909 tarihleri arasında 30 sayı olarak yayınlanmıştır. İmtiyaz sahibi Mustafa İbrahim’dir. Dergide kadın haklarını savunmak amacıyla yer alan yazıların içeriğini Türk/Osmanlı kadınları ile ilgili mevzuatlar oluşturmuştur. Mevzuatlar, kadınlara; öğrenim imkanının tanınması, kız öğrencilerin Dârülfünun’a kabul edilmesi, kadın öğretmenlerin bilgisizliği, kız okullarının yetersizliği ve bu okullara ait haberler, Türk/Osmanlı kadının cemiyetteki konumu, kadınlara karşı yapılan saygısızlıklar, örf ve adetler, ahlak, aşk, kadın erkek ilişkisi ve evlilik, terbiye, terakki, kadınların çalışması, çocuk terbiyesi, kimsesiz çocukların durumu, feminizm, kadın cemiyetleri, kadınların okumaya karşı ilgisizlikleri, kadın mecmuaları ve kadınlarla ilgili çeşitli haberler şeklinde sıralanabilir (Latifoğlu, 1999, 7).

2.15. Kadın (İstanbul): 1911’de İstanbul’da yayınlanmıştır. Dergi, “kadınların fikri içtimai terakkilerine çalışır risaledir” ibaresi ile yayın hayatına başlamıştır (Latifoğlu, 1999, 8). Dergi şiirler, mensureler, hikâyeler, kadınlar için söylenmiş sözler, tarihten kadın portreleri, kadınlar ile ilgili haberler, sağlık ve güzellik üzerine yazılar ve “beyaz konferans” başlıklı bölümden oluşmaktadır (Demirdirek, 1993, 47). Derginin yazı kadrosunu oluşturan yazarlar Selahattin Enis, Yaşar Nezihe, Yahya Sami, İffet Neriman, Hüseyin Cahit, İzzet Melih, Hüseyin Kazım, Köprülüzade Mehmet Fuad, Nigâr Bint-i Osman, Kadriye Hüseyin, Celal Sahir, Fahrü’n-Nisa, Ali Süha, Makbule Leman, Melahat Belkıs, Prenses Kadriye Hüseyin, Abdullah Cevdet ve Tahsin Nahid’tir (Latifoğlu, 1999, 8).

2.16. Hanımlar Âlemi: Perşembe günleri haftada bir kere resimli olarak yayınlanan edebi, içtimai hanım gazetesidir. Gazete 9 Nisan 1914 - 24 Ekim 1918 tarihleri arasında 32 sayı olarak yayın faaliyetinde bulunmuştur. Gazetenin imtiyaz sahibi Mehmet Asaf’tır. Gazetede hanım mektuplarına önemli ölçüde yer verilmiş ve kadınlarla ilgili pek çok konuya değinilmiştir. Bu konular arasında feminizm, kadın hakları, içtimai hayat, eğitim, iş hayatı, evlilik, çocuk bakımı, örf ve adetler yer almıştır. Gazetenin yayın kadrosunu oluşturan yazarlar şunlardır: Güzide Nevin, Emine Ferhunde, Mehmet Asaf, Muazzez Salih, Nigâr Bint-i Osman, Ahmet Cevdet, Fahri Sezai (Latifoğlu, 1999, 10).

2.17. Erkekler Dünyası: 19 Aralık 1914’te çıkmıştır. Kütüphanelerde tek nüsha olarak bulunmaktadır. Kapağında “sayfamız kadınlığın kadr-ü kıymetini ilim ve fen ve edebın ulviyetini takdir eden münevver Osmanlı gençleri asarına küşadedir” şeklinde ibare yer alır (Çakır, 1994, 38). Kadınlar Dünyası’na karşıt gibi duran Erkekler Dünyası dergisi erkeklerin eşit olduğunu savunmuştur (Mutlu, 2009, 35).

2.18. Kadınlar Oyuncak Değildir: Bu dönemde çıkan “Diken” dergisi bünyesinde “Kadınlar Oyuncak Değildir” adlı ilk kadın mizah dergisi de yayımlanmıştır (Mutlu, 2009, 35).

2.19. Genç Kadın: Fatma Fuat Hanım yönetiminde çıkarılan Genç Kadın (1918 - 1919) adlı dergi ise sansürü kınayan dönemin önemli yayınlarından. Dergi sansürü, sansür nedeniyle çıkarılan yazıların yerini boş bırakmak suretiyle protesto etmiştir” (Özen, 1994, 30).

2.20. İnci: İnci dergisi 1919’da Sedat Simavi tarafından çıkarılmıştır. Kadınları ev kadını ve bir anne olarak ele almıştır. Kadınların aile hayatında mükemmel olmaları yolunda telkinde bulunmuştur. “İnci’nin hemen hemen her sayısında görülen ortak konular şunlardır: Edebiyat, güzellik, moda, çocuk bakımı, Batılı kadının yaşam tarzı, ünlü Türk kadınlarımızın yaşam öyküleri. Bunu 8. sayısında şöyle belirtmiştir: “Kadınlığa bil cümle nazari ve ameli meselelerden bahseden yazılar yer alır” (Özen, 1994, 31). Derginin yazar kadrosunu Ahmet Refik, Reşat Nuri, Köprülüzade Mehmet Fuad, Yahya Kemal, Fazıl Ahmet, Necmettin Sahir, Mehmet Arif Bey, Falih Rıfki, Zeliha Osman, Ayşe Hikmet oluşturmaktadır (Latifoğlu, 1999,13).

2.21. Hanım: Günlük olarak yayınlanan Kadın - Salon ve Aile gazetesidir. İmtiyaz sahibi Sedat Simavi’dir. Eylül - Ekim 1921 tarihleri arasında yayınlanmıştır. Moda haberlerine geniş ölçüde yer vermiş, kadın konusundaki edebi yazılar ön plana çıkarılmıştır. Gazetenin yayın kadrosunu oluşturan yazarlar Emine Semiye, Rauf Ahmed, Ebuzziya Velid, Falih Rıfki, Faruk Nafiz, Yusuf Ziya, Meclübe, Fahrettin Osman’dır (Latifoğlu, 1999, 14).

2.22. Kadınlar Dünyası: Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-u Nisvan Cemiyeti’nin yayın organı olarak faaliyetlere başlayan gazete 17 Nisan 1913 - 21 Mayıs 1921 yılları arasında yayınlanmıştır. Dergi Ulviye Mevlan tarafından çıkarılmıştır. Yayınlandığı dönem içerisinde yalnızca 14 Nisan 1913 - 27 Temmuz 1913

tarihleri arasında günlük olarak toplam 100 sayı yayınlanmıştır. Bu özelliği ile II Meşrutiyet döneminde yayınlanan diğer kadın gazete ve mecmuaları içerisinde yayın faaliyetlerini günlük olarak devam ettiren tek dergidir. Dergi hem kadınların kendilerine özgü bir dünyaları olduğunu herkese göstermeyi hem de kadınlar için yeni bir dünya istemeyi görev edinmiştir. Hedeflerinden biri de kadınları onların düşüncelerini dile getirmek ve kim olduklarını ortaya koymak konusunda bilinçlendirmektir. Dergiye toplumun her kesiminden kadınlar yazılar yazmışlardır (Lafçı, ty, 4).

2.23. Hanımlar Âlemi: 1913 yılında yayımlanan gazete 30 sayı çıkmış olup, kendisini “Perşembe günleri çıkan edebi ve içtimai resimli hanım gazetesidir” şeklinde tanımlamıştır. Kurucuları Mehmet Asaf, Hüseyin Kazım, başyazarı Mehmet Asaf’tır. Fransız kadınlarının gösterişli kıyafetleri yayımlanarak, müslüman hanımlara örnek olması sağlanmıştır. Hanımlar Âlemi’nin Türk kadını üzerinde olumsuz etki uyandırdığı eleştirileri yapılmıştır. (Kurnaz, 1991, 89). Başka bir kaynağa göre, perşembe günleri çıkan içtimai, edebi hanım gazetesidir. 4 Haziran 1914’te İstanbul’da yayınlanmıştır. Haftalık ve resimli bir yayındır. Kadınlar Âlemi, Osmanlı Kadınlar Âlemi ve Hanımlar Âlemi adları ile yayınlanmıştır. Heyet-i Tahririye Müdürü: M. Ekrem, baş yazarı Fariha Kamran Hanım’dır. Müdür-i Mesul: (Elif). Eşref, 3. sayıdan itibaren; sahib-i imtiyaz Naci Bey’dir (Lafçı, ty, 3).

2.24. Siyanet: Dergi “Malumat-ı Dahiliye İstiklâki Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi” tarafından çıkarılan, içtimai, edebi, ilmi, iktisadi kadın ve aile dergisidir. Derginin yayın faaliyetinde bulunduğu tarihler, ilk sayı mevcut olmadığı için 4 Haziran - 9 Temmuz 1914 olarak belirtilmiştir. Derginin yayın kadrosunu oluşturan yazarlardan bazıları şunlardır: Fatma Saide, Köprülüzade Mehmet Fuad, Namık Ekrem ve Saika Peyami. Derginin İmtiyaz sahibi ve idarecisi, Mesul Müdürü Zaim Hayriye’dir. Dergi “Malumat-ı Dahiliye İstiklâki Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi’nin” yayın organı olduğu için cemiyetin amaçları doğrultusunda yayın faaliyetlerinde bulunmuştur. Osmanlı hanımlarını yerli malı kullanmaya teşvik etmiş tüketim konusunda bilgilendirmeye ve bilinçlendirmeye çalışmıştır (Latifoğlu, 1999, 9).

2.25. Seyale: “Genç kızlarımızla hanımlarımıza mahsus ilmi, fenni, edebi, ahlaki, felsefi sınaî, seyyahî musavver mecmuadır” ibaresiyle 4 Haziran 1914 tarihinde İstanbul’da yayınlanmıştır. Tek nüsha çıkmıştır. İmtiyaz sahibi Adile Necati, kurucuları İskender Fahrettin, Profesör H. Cevat, Müdiresi Şekibe Ali ve Baş Yazarı Salime Servet Seyfi Hanım’dır (Latifoğlu, 1999, 9).

2.26. Musavver Kadın: Dergi, “Tenvir-i Efkâr ve Tenzib-i Ahlâka Hâdim Osmanlı hanımlarına mahsus ilmi, siyasi, edebi haftalık risaledir” ibaresi ile 16 Nisan-3 Temmuz 1911 tarihleri arasında “Kadın” ismi ile resimli olarak yayınlanmaya başlanmıştır. Daha sonra bir değişiklik yapılarak “Musavver Kadın” adı altında, “risale-i edebiye ve içtimaiye Osmanlı hanımlarına mahsus haftalık, siyasi, ilmi gazetedir” ibaresiyle yayın faaliyetlerine devam etmiştir. Toplam yedi sayı olarak çıkmıştır. Derginin imtiyaz sahibi ve müdürü Nizameddin Hasib’dir. Derginin yazı kadrolarını oluşturan yazarlardan bazıları şunlardır: Fahrü’n Nisa, Melahat Belkıs, Cevdet Tahir (Latifoğlu, 1999, 8).

3. SONUÇ

Osmanlı dönemindeki yenilik ve batılılaşma hareketleri III. Selim ile başlamış, Tanzimat devrinde bu yenilik hareketleri hız kazanmıştır. Osmanlı’yı siyasi ve askeri alanda etkilemeye başlayan bu yeniliklerin kadın ve aile hayatına yansması uzun sürmemiştir. Bu başlangıç ile birlikte kadın konusuna dönemin sanatçıları da ilgisiz kalmamış, eserlerinde yavaş yavaş kadın sorunlarına yer vermeye başlamışlardır. Kadınlara miras, evlilik eğitim alanlarında çeşitli haklar verilmeye başlanmış, II. Meşrutiyetin ilanından sonra da kadınlara önce ilköğretim sonra da üniversite yolu açılmıştır. Eğitimlerini tamamlayan kadınlar artık toplum hayatına aktif olarak katılmaya başlamışlar ve çeşitli dernekler kurma yoluna gitmişlerdir.

Toplum içinde eğitimli kadınların artması ile kadınlar basın hayatında kendilerini göstererek çeşitli dergiler çıkartmaya başlamışlar ve seslerini Tanzimat’tan itibaren dergiler yoluyla duyurmaya çalışmışlardır. Tanzimat döneminin başında çıkan dergiler daha ziyade kadınları bilgilendirmek maksadını taşıırken, dönemin sonlarına doğru yayına başlayan Terakki Gazetesi’nde kadın hakları ve seçimden ilk defa söz edilmesi ile yeni bir süreç başlamıştır.

Osmanlı kadın hareketleri daha çok feminist hareket olarak adlandırılmıştır. Tanzimat ve Meşrutiyet Döneminde çıkan kadın dergilerine baktığımızda Şukufeza hariç dergilerin yöneticilerinin erkek olduğunu (ataerkil), toplum baskısı nedeniyle kadınların kendi isimleriyle değil de erkek isimleriyle yazılar yazmaları; Selanik’te çıkan Ayine Dergisi hariç hemen hepsinin İstanbul merkezli olması, yazarlık yapan kadınların genellikle aydın- bürokrat kesimin iyi eğitim almış kızları ve eşlerinin olması, dar bir okuyucu kitlesine hitap etmeleri gibi özelliklere sahip oldukları görülmektedir. Basın dünyasında kadının kendini kendi dilinden anlatmasını hedefleyen kadın dergi ve gazeteleri Kurtuluş Savaşı’nın başlamasıyla yerini Mili Mücadele’ye bırakmış, süreçte kadınların mitinglerde katkıları gözlenmiştir.

Kadınlara yönelik çıkarılan ilk süreli yayın Muhadderat (İslam kadınları) olmuştur. Osmanlı'da sadece kadın yazarlardan oluşan pek çok gazete ve dergi çıkmıştır. Sözü edilen gazete ve dergilerin ana amacı kadınları gerek eğitimleri gerekse hak ve özgürlükleri açısından toplum içerisinde daha etkin hale getirmek olmuştur. Muhadderat'da dönemi ve kadının konumunu eleştiren çoğu başlıksız olan kadın mektupları ve varaklar önemli bir yer tutmuştur. Dergi kadın hakları ve seçimden söz eden ilk dergi olma özelliğini taşımaktadır.

Ayine dergisi Selanik'te çıkmıştır, aile hayatının önemine, eşlerin tutumlar ve görevlerine, çocuk terbiyesi ve sağlığı gibi konulara yer vermiştir. Vakit Yahut Mürebbi-i Muhadderat dergisinin yayın ilkesi kadınlarla ilgili yararlı konulardan bahseden bir gazetedir. 1883 yılında yayın hayatına başlayan İnsanîyet dergisi kadınları aydınlatmayı kendisine ilke edinmiştir. Diğer dergilerden farklı olarak ansiklopedik bilgilerin yanında yıldız sistemleri ve takvime de yer vermiştir. Sahibinin ve yazarlarının kadınlardan oluştuğu Şukufezar da yer alan konulara bakıldığı zaman en çok kadın erkek arasındaki ayrımcılığı ve kadın erkek arasındaki eşitsizliği ortadan kaldırma konularına yer vermiştir.

Abdülhamit'in desteğini alan Mürüvvet dergisinin en önemli özelliği dergide yayımlanacak yazıların konu başlıklarına göre ayrılmasıdır. Ayrıca en uzun süre yayınlanan kadın dergisi olma özelliğine de sahip olan başka bir dergi de Hanımlara Mahsus Gazete'dir. Dergi 13 yıl 604 sayı olarak çıkmıştır. Meşrutîyet'in ilanından sonra yayınlanan ilk kadın dergisi Demet dergisidir. Derginin yayın hayatı kısa sürmüştür. Sebebi ise kadınların okumaya olan ilgisizliği olarak açıklanmıştır. Mehasin dergisi ise ilk renkli ve resimli kadın dergisi olma özelliğini taşımaktadır. 1911'de yayınlanan Kadın (İstanbul) dergisi şiirler, mensureler, hikayeler, tarihten kadın portreleri sağlık ve güzellik üzerine yazılar ve "Beyaz Konferans" balıklı bölümden oluşmaktadır.

20. Yüzyılın başlarında Osmanlı'nın son dönemlerinde yayın yapan diğer başlıca kadın dergileri Hanımlar Alemi, Erkekler Dünyası, Genç Kadın, İnci, Hanım, Kadınlar Dünyası, Siyanet, Seyyale ve Musavver Kadındır. Bunlardan Hanımlar Alemi Fransız kadınlarının kıyafetlerini yayımlayarak Müslüman kadınlara örnek olmuştur. Siyanet hanımları yerli malı kullanmaya davet etmiş, genç kadın dergisi sansürü kınamıştır.

İlk kadın mizah dergisi Kadınlar oyuncak değildir olmuş, İnci kadınları ev kadını ve bir anne olarak ele almıştır. "Hanım" moda haberlerine geniş ölçüde yer vermiş, Kadınlar Dünyası II. Meşrutîyet döneminde yayınlanan diğer kadın ve gazete ve mecmuaları içerisinde yayın faaliyetlerini günlük olarak devam ettiren tek dergi olmuştur. "Seyyale" ilmi, fenni, edebi, ahlaki, felsefi, sinayi, seyyahi konularda kadınlara yol göstermeye çalışmış "Musavver Kadın" 16 Nisan- 3 Temmuz 1911 tarihleri arasında toplam yedi sayı olarak çıkmıştır.

Osmanlı'da kadın örgütlenmelerinin başlamasıyla birlikte 40'ın üzerinde dergi yayınlanmış, kadınların içinde buldukları durum eleştirilip, Avrupa'daki feminist hareket hakkında bilgi verilmiştir. Kadın dergilerinin bariz özellikleri arasında dergi kurucularının erkek olması (Şukufezar hariç) sürece ait bir ipucu niteliğindedir. Basın dünyasında kadının kendini kendi dilinden anlatmasını hedefleyen kadın dergi ve gazeteleri (1869-1920) Kurtuluş Savaşı'nın başlamasıyla yerini Milli Mücadele'ye bırakmış, süreçte kadınların mitinglerde katkıları gözlenmiştir.

KAYNAKÇA

- Altındal, Meral (1994). *Osmanlı'da Kadın*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
Çakır, Serpil (1994). *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.
Demirdirek, Aynur (1993). *Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikayesi*. Ankara: İmge Kitabevi.
Doğramacı, Emel (1982). *Türkiye'de Kadın Hakları*. Ankara: Universal Kitabevi.
Kurnaz, Şefika (1991). *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını*. Ankara: T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayını.
Lafcı, Selin (ty). *Osmanlı Basın Hayatında Kadın*. İstanbul Kültür Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı.
Latifoğlu, Asiye (1999). *Kadınlar Dünyası Gazetesinde Eğitim ve Öğretim*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
Mutlu, Nermin (2009). *Popüler Kadın Dergilerinde Kadın Temsili (Örnek Olay: Cosmopolitan Dergisi)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
Özen, Hatice (1994). *Tarihsel Süreç İçinde Türk Kadın Gazete ve Dergileri (1868-1990)*. İstanbul: Graphis Matbaa.
Zihnioğlu, Yaprak (2003). *Kadınsız İnkılâp*. İstanbul: Metis Yayınları.